

Ett vinnande koncept

Jan Olof Rudén analyserar verk av Per Gunnar Petersson, körtonsättare publicerad i Körsång 2/2005, s. 12-14

Per Gunnar Petersson är kyrkomusiker, något som genomsyrar hans kompositoriska gärning. Han är dessutom en älskare av det latinska språket så han väljer med förkärlek texter på latin för sina körtonsättningar. Och han har studerat för Knut Nystedt som med sin moderata stil vunnit många körsångares hjärtan, inte minst i Sverige. Och han har väckt mitt intresse därför att han vunnit många körkompositionstävlingar. Hur är en sådan musik beskaffad? Finns ett vinnande koncept?

Först några biografiska data. Per Gunnar Petersson är nu femtio år fyllda. Hans musikaliska utbildning ledde först till kantorexamen när han var 16 år. Och efter gymnasiet, där han lärde sig latin styrde han kosan till musikhögskolan i Wien där han 1973-77 studerade orgelspel, improvisation och komposition för ingen mindre än Anton Heiller precis som Torsten Nilsson hade gjort tidigare. Studierna avslutades med diplomexamen "mit einstimmiger Auszeichnung" av hela professorskollegiet.

Yrkesverksam som organist blev han strax därefter i Älmhult med en rik kyrkomusikalisk verksamhet sedan 1978.

1989-90 studerade han för Knut Nystedt i Oslo. Han studerade också musikvetenskap i Lund och togs så småningom i anspråk i olika sammanhang bl.a som ordförande i Svenska orgelsällskapet 1984-88 och i Svenska kyrkans musikråd, Sveriges kyrkosångsförbund och Kyrkomusikernas riksförbund.

Hans kompositioner ligger huvudsakligen inom kyrkomusiken med orgelverk och många körverk. Vid kompositionstävlingar har han vunnit med

Credo till Nordiska kyrkomusiksymposiet i Göteborg 1996,

han vann första pris med *Lige før forår* i en nordisk tävling i Köpenhamn 1999,

första pris med *Tu es Petrus* i tävling utlyst av Falu kvartettsångare 2000,

och han placerade sig väl i Uppsala körcentrums tävling 2004 med verket *Kom min älskade*.

Omnia tempus habent

Numera komponerar han mestadels på beställning. Ett av hans senaste verk är *Omnia tempus habent* för blandad kör, som förelades finalisterna i kördirigenttävlingen "Eric Ericson Award" och uruppfördes den 25 oktober 2003. Förutsättningarna var därför givna vad gäller svårighetsgrad för kör och dirigent.

Jag vill med utgångspunkt från detta verk och anknytande till de övriga vinnande verken söka svar på frågan vad som är karakteristiskt för Per Gunnar Peterssons körstil. Verket finns utgivet på Gehrman 2003, GE 10458. Det är tillägnat Eric Ericson och beställt av Radiokören.

Texten på latin handlar om att det finns en tid för allt och att man bör glädja sig över sin ungdom. Det är ett textställe i Pred 3:1 samt studentsången *Gaudeamus igitur* som ligger till grund för tonsättningen.

1. Omnia tempus habent
2. Gaudeamus igitur juvenes cum sumus! Post jucundam juventutem, post molestam senectutem nos habebit humus

Texten är kort men speltiden är dryga 7 minuter. Derta beror på att tonsättaren har belyst den genom olika gestalningar av det musikaliska förloppet för att uppnå en avsedd storform. Storformen är tredelad. Den första delen är komponerad över "Omnia tempus habent", den andra över "Gaudeamus igitur juvenes dum sumus" och den tredje över "Post jucundam juventutem, post molestam senectutem nos habebit humus".

Hur ser det ut vid närmare betraktande? A-delen börjar dunkelt med ett cluster *pp* med e^1 som centralton. Den ligger kvar och bildar bakgrund till ett utrop med början i BI med texten "Omnia tempus habent" som sedan bollas mellan de dividerade stämmorna till bakgrund av ett nytt cluster som uppstår efterhand som varje stämma gjort sin insats. Detta leder snabbt till en kulmination *ff* i oktaver i högt läge, SI på c^3 . Därefter sker en sektionvis rytmisk genomarbetning (SI+AI, SII+AII+TI, TII+BI+BII osv) där intressetyngdpunkten förflyttas mellan sektionerna för att mynna ut i ett fullstämmigt G-durackord. Inom parentes sagt tycks just G-durackordet ha en särskild betydelse för tonsättaren.

B-delen tar omedelbart vid, Vivace spiritoso e lieto med en dansant rytm till texten "Gaudeamus" som vandrar nedåt genom de dividerade stämmorna i ett genombrutet arbete med början i SI. Snart tillfogas texten "igitur, juvenes dum sumus" i jämna sextondelar. Gaudeamus-figuren och juvenes dum sumus-figuren bollas mot varandra blockvis medan figurerna undergår en melodisk, rytmisk och dynamisk utveckling med en första höjdpunkt t. 34 och en andra höjdpunkt t. 49. Till texten "juvenes dum sumus" börjar i BII en uppladdning med en 16-delsfigur, som upprepas i alla mansstämmor som bakgrund till ett cluster i damstämmorna till texten "Gaudeamus". Det leder till styckets absoluta höjdpunkt, ett slutackord i renaste B-dur i *fff* (SI på d^3).

Hela B-delen, som är den längsta i stycket uttrycker glädjen att vara ung.

C-delen innehåller allvarstoner: "Omnia tempus habent. Post jucundam juventutem, post molestam senectutem nos habebit humus". D.v.s. det går bara utför mot graven. Det hör vi också genom motsatsen "jucundam juventutem", "molestam senectutem" i stigande melodirörelse i form av mixtur i mansstämmorna och "nos habebit humus" i fallande melodirörelse i damstämmorna (lilla f i AII). Men än är inte hoppet ute. Mansrösterna försöker igen muntra upp stämningen i texten "post jucundam juventutem" mera rörligt och dansant och kromatiskt och med större intervall i mixturer som drar med sig alltflera damstämmor i det motiv som upprepas i olika kulminationsvågor men som misströstar och istället följs av det oundvikliga ödet: "nos habebit humus" i en sorts mekanisk lunk mot graven, där mansröster och damröster omväxlande uttalar de ödesdigra orden allteftersom de dividerade damrösterna tystnar en efter en så att endast AII återstår tillsammans med de låga mansrösterna på slutackordet f-moll.

Det är en tonrnålande textgestaltning i alla tre delarna där tonsättaren vinnlägger sig om att texten skall kunna uppfattas. Styckets kulmination ligger i den andra delen i den tredelade storformen baserad på varsitt textavsnitt. Texten presenteras i blockartade växlingar mellan klangkroppar, som omväxlande är förgrund och bakgrund. Bakgrunden är ofta klangskimrande clusterbildningar i den dividerade stämväven som ibland är unison, ibland som mixturer. Harmoniken är fritonal med staplingar av terser och melodiken mest diatonisk och stegvis inom ett begränsat omfång. Både damröster och mansröster drivs dock till extremer på sina ställen.

Rytmiken framhäver stämningssinnehållet i texten. En "kyrkomusikalisk" prägel och ett visst intryck av att det är en organist som "registrerar" kören kan man inte frigöra sig ifrån.

Tonsättaren om sitt komponerande

Per Gunnar Petersson har själv i artikeln "I huvudet på en tonsättare" i Växjö stifts hembygdskalender 2003/04, s. 120-126 lagt fram sin syn på komponerandet. När han komponerar körmusik är texten den största inspirationskällan.

"För att kunna tonsätta en text måste jag kunna 'ställa upp' på texten och dess innebörd. Jag måste ibland leva med en text en längre eller kortare tid för att finna de rätta infallsvinklarna, tyngdpunkterna, karaktären och rytmen. Det kan vara enkla saker som betonad stavelse på betonad taktindel och att ett väsentligt ord hamnar på ettan i takten. Det kan också handla om vilka ord eller fraser som är lämpliga att upprepa, att se till att den textliga höjdpunkten sammanfaller med den musikaliska – om man nu vill ha det så".

Med andra ord ett texttolkande sätt att komponera som inte bara innebär madrigalismer utan också taktväxlingar och kulminationsvågor. Det har vi sett exempel på i *Omnia tempus habent*.

Tonsättaren analyserar därefter i artikeln sitt beställningsverk *Hymn till den Evige* (1999) som bjudit motstånd därför att han inte själv valt text och melodi, nämligen SvPs 3 "Helig, helig, helig". Texten tyckte han om men inte treklangsmelodin som han visste skulle sjungas av församlingen som avslutning på kompositionen. Det gällde därför att hitta en melodi som påminde om koralmelodin men som inte var så treklangsbunden. Det löstes genom en melismatisk "utfyllnad" av kvintintervall (som är typiska för koralmelodin) med en mer omväxlande rytmisering av texten.

I det sammanhanget säger han: "Det är en bärande ide i mitt komponerande att alla toner skall gå att härleda och att deras närvaro i helheten skall kunna motiveras. I mitt tycke är det ofta alldeles för många toner i den samtida konstmusiken – vilket slöseri med toner och så trötande för lyssnaren!"

Alltså klarhet framför allt. Klarhet kan här tydas som att texten är uppfattningsbar. Det kan den vara genom att en stämma i taget presenterar texten – eventuellt mot en klangbakgrund – eller att det är en mixtur av körstämmorna som sjunger texten samtidigt. I denna mixtur förekommer ofta kvint- eller kvartparalleller i de lägsta stämmorna tillsammans med terser i de högsta. Detta ger en stadig grund. Klarhet kan också ligga i att det ofta är kända texter – företrädesvis på latin – som Per Gunnar Petersson väljer till sina kompositioner. Klarhet finns också i en enhetlig klangfärg i varje kort avsnitt genom byte av tonal plattform, ofta med fasta förtecken men snarare fritonal och utan funktionsharmonik.

En klang som synes vara karakteristisk är en durtreklang i kvintläge med tillagd nona. Andra klangtyper är staplade treklanger. Klarhet ligger också i en uppfattningsbar form som är länkad till textstroforna.

Han säger vidare "Genom den annorlunda rytmen tillförs ny energi utan att nytt material egentligen läggs till. Att hushålla med byggstenarna och använda dem på olika sätt ser jag som en styrka i uppbyggnaden av en komposition." Alltså en inställning han delar med t ex Dag Wiren. Och han har också tillvägagångssätt, stildrag i de olika kompositionerna som påminner om byggklossar.

Ett vinnande koncept

En typisk körkomposition börjar som ett stämningsskapande anslag. Därefter sker ett trevande närmande till texten som sedan allt djärvare når en första kulmination med tydligt avslut. Därmed har vanligtvis den första versstrofen presenterats. Nu är vi helt inne i kompositionen, som med ständigt varierade stilmedel tolkar textens innehåll i en klar storform som bygger på textinnehållet. Avslutningen anknyter ofta till stillheten i början.

Det är en redlig musik, rättfram utan stora åthävor men genomtänkt och välklingande. Den är komponerad med tanke på lyssnaren och körsångaren och till Guds ära om det är sakrala texter. Ofta är det beställningsverk men också tävlingsverk med definierade ramar som Per Gunnar Petersson anpassar sig till utan att göra våld på sitt uttrycks sätt. Har man Radiokören till förfogande är det annorlunda än den praktiska situationen med ett inslag i t ex en festgudstjänst där församlingen skall medverka som i verken *Hymn till den Evige* och *Credo*.

Lige før forår

Självt har jag fäst mig särskilt för *Lige før forår* (1999) för blandad kör. Edition Egtved, KB 470. Det fick första pris i Köpenhamn i en nordisk tävling. Texten handlar om en ton i den kalla morgonens stilla snölandskap som snart skall töa upp. När den gör det fylls luften, som innehåller färger ditt öga ej kan se, av sång.

Denna relativt korta text av Benny Andersen har lockat till ytterligare en tonsättning, nämligen av Bendt Astrup. Den finns på samma CD som Per Gunnar Peterssons nämligen Point records, PCD 5144, där Unga akademikers kor sjunger under ledning av Fleming Windekilde, den kör som P G Petersson tillägnat sin komposition.

Bendt Astrup har tonsatt texten på ett koral-liknande sätt, vilket ger en speltid på 2 minuter och 10 sekunder medan speltiden för framförandet av Per Gunnar Peterssons tonsättning är 4 minuter och 46 sekunder.

Förklaringen ligger de många textupprepningar som Petersson kräver för sitt tonspråk. Det är inte bara hela strofer i dikten som upprepas utan också delar av dem.

Stroferna är

1. Der står i den frysende morgen en tone der snart vil tøm
2. Om lidt er stilheden moden og åbner sig som et frø
3. I denne luft er der farver dit øje ikke kan se
4. De venter som dybde i rummet øver den blinde sne
5. Stille. Vent med at tale. Stille. Saet ikke noget i gang
6. En dråbe stilhed mere og luften er fuld af sang

Halvstrofer eller mindre används här som formbyggande där tonsättaren tolkar innehållet i texten med en lågmäld och frusen stämning men också skapar kontrast genom olika tempi och olika intensitet i den överlag tillbakahållna dynamiken. Skrivsättet är ackordiskt där klangen kan få vara bakgrund till melodiförande stämmor, som i detta fall oftast framträder parvis. Ställvis finns rena mixturer av Peterssonskt slag. I intensivare avsnitt kombineras treklanger till clusterbildningar. I storformen tonsätts ett par textstrofer i varje avsnitt. I formdel B upprepas en tidigare strof med tillhörande musik, vilket ger en trygghet för lyssnaren.